Literatura română și basarabeană în dialog interperiferic: circulația modelului literar basarabean

Iulia Maria VÎRBAN
Babeș Bolyai University of Cluj-Napoca
Corresponding author emails: iulia.maria.virban@gmail.com

Romanian and Bessarabian Literature in Interperipheral Dialog: The Circulation of the Bessarabian Literary Model

Abstract: This article explores the inter-peripheral relationship between Romania and the Republic of Moldova, focusing on two aspects: a sociological perspective and a literary analysis of four Bessarabian authors—Vasile Ernu, Iulian Ciocan, Liliana Corobca, and Tatiana Țîbuleac. Sociologically, I examine how institutions like the Romanian Cultural Institute (ICR) increase Bessarabia's visibility and reduce its peripheral status by promoting its literature in transnational fields. Also, the internationalization of Bessarabian literature is seen in the alignment of Moldovan prose with Romanian literary trends, particularly in the tension between memory-focused and "presentist" novels. This process involves both identification with post-2000 Romanian literary changes and an exoticization linked to the authors' Soviet, Russophile aesthetics, clearly reflected in their narratives, and this topic will be the focus of the article's second part.

Keywords: Bessarabian Literature, World Literature, export, the centre-periphery relationship, interperipheral dialog

Citation suggestion: Vîrban, Iulia Maria. "Literatura română și basarabeană în dialog interperiferic: circulația modelului literar basarabean" *Transilvania*, no. 06-074 (2024): 110-120. https://doi.org/10.51391/trva.2024.06-07.12.

Introducere

Operarea cu dihotomii de tipul centru-periferie implică de cele mai multe ori o discuție care antrenează două câmpuri literare inegale, din punct de vedere economic, dar și simbolic, mediile implicate nedispunând neapărat de mobilitate, ci de o poziție imuabilă (de exemplu, o țară centrală, precum Franța și o semi-periferie, precum România). Cu toate acestea, o problematizare cel puțin la fel de interesantă poate fi dată de instituirea unei ierarhii între periferii și de modul în care, inerent, una dintre ele își refuncționalizează statutul, devenind centru pentru cealaltă. Utilizând delimitările conceptuale teoretizate de Terian, precum fenomenul triangulării culturale, care discută condiția literaturilor minoritare dublu dependente, mai întâi „național", față de țara în care au fost produse, iar, mai apoi, în baza unei apropieri față de câmpul cultural cu care împărtășesc o simpatie etnică[1], îmi propun să arăt cum e instrumentalizat dialogul interperiferic dintre România și Basarabia, acesta din urmă fiind propulsată de spațiul românesc spre mediile transnaționale. În acest articol, când mă voi referi la export, voi avea în vedere reacția țărilor-gazdă la cultura autohtonă, respectiv basarabeană, confirmând sau infirmând după caz o cvasi dominanță a primeia față de cea din urmă, rezultată, după cum subliniam și într-un

1. „To put it in more abstract terms, we must acknowledge the instrumentality of cultural triangulation in understanding the condition of the so-called "minority literatures" such as the Hungarian literature produced in Romania or Slovakia, which find themselves in a relation of double dependence, both on the "national" culture of the state wherein they were produced and the culture of the state with which they share some form of ethnic congeniality". Andrei Terian, „Cultural triangulation in Romanian travelogues to China under Communism", *World Literature Studies* 2, no. 11 (2019): 17.

articol anterior, pe fondul faptului că, spre deosebire de Republica Moldova, care „se află la limita fină de a fi «colonie» URSS, România are mai degrabă statut de satelit, iar după 1968 (refuzul lui Ceaușescu de a respecta pactul de la Varșovia), legăturile sale cu lumea sovietică se fragilizează și mai tare”[2].

Totuși, unul dintre cele mai dificile obstacole în cartografierea statutului ocupat de Republica Moldova în câmpul cultural și literar contemporan nu constă în definirea relațiilor ei cu spațiul internațional estic sau vestic, unde motivațiile pot fi destul de intuitive, deoarece nu este un caz singular al raportării (dublei) periferii la un centru sau mai multe. De fapt, ceea ce intrigă atunci când ne raportăm la literatura basarabeană (dar, evident, și la alte aspecte ce vizează nivelul politic, economic și social) este cum o definim în relația cu literatura română: suprapunere, incluziune, intersecție sau excludere? Înțelegerea funcționalității acestor operații în dialogul interperiferic dintre România și Republica Moldova sunt cel puțin necesare, deoarece, dacă acceptăm că spațiul autohton funcționează drept un culoar de export pentru autorii moldoveni spre spațiul internațional, atunci trebuie explicitate mai întâi argumentele asimilării lor în România atât la nivel extra-, cât și intraliterar, aspect anticipat și de Zeptnek când definește conceptul de „inbetween peripherality”[3], deconstruind ipoteza exercitării unei puteri coloniale prin dominația sovietică asupra țărilor din Estul Europei. El explică faptul că un centru hegemonic nu e întotdeauna clar sau evident și că ar trebui definit din perspectiva comunității asupra căreia se exercită o astfel de dominanță[4]. De aceea, privind dialogul interperiferic dintre România și Basarabia, voi încerca să arăt că dependența Moldovei față de spațiul autohton nu presupune o experiență negativă a acestei relaționări, ci, dimpotrivă, instituie un proces de deperiferalizare articulat în funcție de doi versanți: unul sociologic (interesant de modul de funcționare a relațiilor dintre Republica Moldova și România pe fondul implicării instituției literare: edituri, ICR etc.) și unul literar (interferențele dintre cele două modele literare văzute ca instrumente de decodificare a receptării internaționale). Să le luăm pe rând.

Integrarea basarabenilor în România

Anticipând această necesitate structurală, Andreea Mironescu repertoriază trei tipuri de relație între România și Republica Moldova pe baza mai multor documente lexicografice scrise în spațiul autohton, identificând astfel un demers incluziv[5], în cazul *Dicționarului General al Literaturii Române* (Simion, 2004), care inventariază autori și reviste din Basarabia din perioada sovietică (1945-1989). Al doilea raport este parțial incluziv[6] și este decelat de *Dicționarul Scriitorilor Români* (Zaciu, Sasu, Papahagi, 1998), reținând autori care au debutat în jurul anului 1940, continuându-și cariera în România. Iar, în fine, al treilea tip de relație, asociat *Istoriei Critice a Literaturii Române. 5 secole de Literatură* (Manolescu, 2008), comunică cu ideea de marginalizare și excludere[7], unde scriitorii moldoveni rămân doar la nivel de indexare.

Dacă ar fi să găsesc o justificare pentru fiecare dintre cele trei cazuri, aleg să speculez pe baza unei triple motivații intrinseci explicate după cum urmează: 1. Privitor la *Dicționarul...* editat de Zaciu, Sasu și Papahagi, discuția doar despre autorii care și-au continuat traiectul literar în spațiul autohton survine pe fondul faptului că acest document lexicografic trebuia să apară în anii ’80, dar, din cauza cenzurii comuniste, apare abia după 1989, de unde și numeroasele asperități sau „goluri”[8]; 2. În cazul lui Simion, încercând să rezolve insuficiențele predecesorilor săi, își găsește de asemenea zonele de ruptură, fiind necesare ediții de revizuire. Ceea ce trebuie reținut în schimb este că, așa cum explică și Iovănel, rolul dicționarelor nu este unul metodologic sau teoretic, precum al istoriilor literare, de aceea o selecție doar

2. Iulia-Maria Vîrban, „Literatura basarabeană – o negociere între Vest și Est: exportul prozatorilor moldoveni și dubla periferie”, *Transilvania*, nr. 3 (2024): 4.

3. Steven Tötösy de Zepetnek, *Comparative Literature: Theory, Method, Application* (Amsterdam/Atlanta: Rodopi, 2011), 92.

4. Ibid.

5. „Firstly, there is *inclusion*, for instance in the *General Dictionary of Romanian Literature* (Simion 2004-2009), which indexes authors and magazines from the Republic of Moldova written in Romanian, those from the Soviet period (1945-1989) included”. Andreea Mironescu, „Finding Bessarabian Literature on the Maps of Eastern Europe. Notes on a Case of Triangular Cultural Transfer”, *Transilvania*, nr. 12 (2016): 20.

6. „Secondly, there is *partial inclusion*, such as in the *Dictionary of Romanian Writers* (Zaciu, Sasu, Papahagi 1998), which indexes only Bessarabian writers debuting prior to 1940 who continued their literary career in Romania”. Ibid.

7. „Thirdly, there is *marginalization and exclusion*, for instance in the *Critical History of Romanian Literature. 5 Centuries of Literature* (Manolescu 2008), where Bessarabian authors writing in Romanian are indexed as «dictionary-level authors»”. Ibid.

8. Mihai Iovănel, *Istoria literaturii române contemporane: 1990-2020* (Iași, Polirom, 2021), 178.

a autorilor basarabeni din perioada 1945-1989 nu e în mod imperios amendabilă[9]; 3. Legat de Manolescu, listarea unor speculații explicative cred că ar putea fi riscantă, deoarece marginalizarea poate fi privită ca o formă de superpoziționare a literaturii române față de literatura basarabeană, care nu suscită nimic din punctul de vedere al valorii literare, dar e amintită de dragul unei așa-zise exhaustivități.

Totuși, în oricare dintre cele trei cazuri situăm statutul literaturii basarabene, aceasta din urmă dezvoltă o dependență față de spațiul românesc, cu atât mai pregnantă după 1989/1991, model al transferului cultural numit de Mironescu postnațional și definit de relativizarea influenței rusești în Basarabia[10]. Mobilul „îmblânzirii"/surpării dominației sovietice îi va permite să aspire din nou la validarea ei de către mediul autohton, dezvoltând o teamă viscerală configurată de un presupus retard cultural și de nevoia de sincronizare cu România[11], această dinamică fiind mobilizată inclusiv la nivel administrativ, politic, economic și social odată cu începerea războiului împotriva Ucrainei[12]. Evident, nu trebuie riscată absolutizarea acestui raport, pe de-o parte, din cauza insuficiențelor discursului istoriografic, inflamat de diverse preconcepții etno-naționaliste ale câmpului literar românesc, iar, pe de altă parte, pe fondul pluralismului câmpului basarabean scindat între promotorii unirii celor două periferii, autonomiștii, care pledează pentru autentificarea particulară a Basarabiei din punct de vedere cultural și nu numai (atitudine decelată mai ales pe fondul presiunilor exercitate în timpul președinției lui Traian Băsescu privitor la unificarea celor două spații geopolitice[13]), rusofilii și, nu în ultimul rând, grupul etnic minoritar al ucrainenilor. Cu toate acestea, în cazul autorilor despre care am ales să discut în acest articol, dependența e justificată, dincolo de raporturile reciproce între câmpul literar românesc și cel basarabean (atât unii, cât și ceilalți publică la editurile autohtone sau moldovenești), prin accesarea formei simbolice și materiale oferite de Institutul Cultural Român – factor decisiv în ceea ce privește deperiferilarizarea și internaționalizarea lui Vasile Ernu[14] și Iulian Ciocan[15], precum și ale Tatianei Țîbuleac[16] și ale Lilianei Corobca[17] (turnee, lansări, întâlniri cu cititorii străini, participări la festivaluri).

Devin astfel relevante strategiile prin intermediul cărora sunt asimilați acești autori în spațiul autohton menite să funcționeze drept mecanisme de impunere ale României față de Republica Moldova, dar care devin și oportunități pentru autorii moldoveni emigrați în spațiul autohton, privit aici în calitate de centru, dezvoltând relații mult mai strânse cu piața de carte și cu instituțiile literare[18]. Platformele de penetrare variază de la burse de studiu la universități din România, în special pentru scriitorii care studiază în anii 1990 (Vasile Ernu, Dumitru Crudu, Iulian Ciocan etc.), până la publicarea în cadrul diverselor edituri de impact din mediul autohton, precum Polirom (Ernu, Ciocan, Corobca), singura care publică la o editură din Moldova, respectiv Cartier Popular, fiind Tatiana Țîbuleac, fapt ce îi conferă o oarecare autonomie față de spațiul românesc; și, nu în ultimul rând, aproprierea modelului literar românesc de către cel basarabean, Mironescu subliniind că acest lucru se întâmplă cu precădere în anii 1960-1970, începând

9. Ibid.

10. „*A postnational model* of cultural transfer, governed by economic and political factors, manifests itself after 1989/1991. Despite the existence of Russian-sponsored Transnistrian separatism, bilateral cultural relations with the Russian federation are more relaxed, compared to the previous period". Andreea Mironescu, „Finding Bessarabian Literature on the Maps of Eastern Europe", 22.

11. „Bessarabian literature manifested a strong anxiety of having been "left behind" and of being ignored by established Romanian literary critics. As a result, the orientation of Bessarabian writers towards validation from the Romanian «centre» has become more and more innovative". Ibid., 23.

12. „On February 24, 2022, with the start of the war in Ukraine, Moldovans received an additional reason to demand union with Romania or, at least, geopolitical synchronization with Western Europe." Mihnea Bâlici, „World-Literature and the Bessarabian Literary System. Combined and Uneven Development in the Semiperiphery", *Metacritic Journal for Comparative Studies and Theory* 8, no. 1 (2002): 85.

13. Florin Poenaru, „Between Self-Hatred and Geopolitics: Romania and the Republic of Moldova", *LeftEast*, 24 februarie 2017. https://lefteast.org/between-self-hatred-and-geopolitics-romania-and-the-republic-of-moldova/.

14. „Turneu al scriitorului Vasile Ernu în Polonia, cu prilejul lansării volumului Născut în URSS", *icr.ro*, 13 noiembrie 2014, https://www.icr.ro/paris/turneu-al-scriitorului-vasile-ernu-in-polonia-cu-prilejul-lansarii-volumului-nascut-in-urss/en.

15. „Iulian Ciocan la Noaptea Literaturii Europene la Amsterdam", *icr.ro*, 11 mai 2016. https://www.icr.ro/roma/iulian-ciocan-la-noaptea-literaturii-europene-la-amsterdam.

16. „Tatiana Țîbuleac la Festivalul de Literatură din Roma", *icr.ro*, 8 iulie 2024. https://www.icr.ro/pagini/icr-sustine-participarea-scriitoarei-tatiana-tibuleac-la-festivalul-de-literatura-din-roma.

17. „Scriitoarea Liliana Corobca, prezentă la Noaptea Literaturii Europene din Amsterdam cu sprijinul ICR Bruxelles", *icr.ro*, 20 mai 2024. https://www.icr.ro/bucuresti/scriitoarea-liliana-corobca-prezenta-la-noaptea-literaturii-europene-din-amsterdam-cu-sprijinul-icr-bruxelles/it.

18. „Migrant writers have a more complex relationship to the book markets and literary institutions". Mads Rosendhal Thomsen, *Mapping World Literature* (New York: Continuum International Publishing Group, 2008), 62.

cu anii 1990-2000 fiind tranșată o alternativă a diferențierii prin parodie și pastișă[19].

Proza, în schimb, cred că, în ciuda voinței de individualizare literară, asumă în continuare reziduurile unui ton epigonic, deoarece e detectat ca formulă câștigătoare în ceea ce privește *targetul* internaționalizării în siajul unor figuri deja consacrate, precum Mircea Cărtărescu, Gabriela Adameșteanu, Dan Lungu etc. Astfel, pentru autori precum cei din eșantionul selectat, instituția literară va juca un rol esențial, deoarece va prospecta nu doar funcțiile sociale ale literaturii scrise de ei, ci și condițiile de producere și de legitimare, precum statutul scriitorului, condițiile de lectură și statutul textului (cartografierile literaturii evidențiate), după cum explică și Sapiro[20]. Mai mult decât atât, dialogul interperiferic dintre Basarabia și România este panoramat și de modul de apropriere a modelului literar românesc de către cel basarabean, identificând punctele de convergență, ca instrument al includerii și al identificării, între romanele alese și proza românească.

Aproximarea formulei literare românești mileniale de către proza basarabeană

Explozia globalizării și imaginarea, mai degrabă, convențională, decât în termenii unor categorii imuabile, a granițelor dintre națiuni, a determinat în ultimii ani nevoia unei refuncționalizări în domeniul științelor umaniste, unde localizarea literaturii nu se mai face exclusiv în câmpul care o produce, ci reclamă nevoia unei recunoașteri chiar și acolo unde are capacitatea de a satisface o finalitate socială și de a se aclimatiza la structurile culturii-țintă[21].

Ca efect al unei tranziții dure de la comunism la democrația de tip capitalist[22], fișa caracterologică generală a prozei românești scrise după 2000 notează două direcții, pe lângă reticența față de vârfurile tematice sacrosante ale literaturii de până atunci, antiformalismul, existând mai degrabă o apetență pentru minimalism și pentru arta povestirii simple și percutante și, în fine, o fidelitate față de real, chiar o autosuficiență a acestuia. Pe de-o parte, se configurează romanele memoriei articulate prin revitalizarea povestirii (Dan Lungu, Florin Lăzărescu, Radu Pavel Gheo, Florina Ilis, Lucian Dan Teodorovici), iar, pe de altă parte, romanele împotriva memoriei/„prezenteiste", care privilegiază autoficțiunea (Adrian Schiop,

19. „Thanks to scholarships awarded to Bessarabian students at Romanian universities, many writers to be, among which Vasile Ernu, Dumitru Crudu, Iulian Ciocan, Mihai and Alexandru Vakulovski, came into contact with the forms of literary life in academic centres such as Iași, Cluj and Brașov, published their first books in Romania and got translated, as a result, in countries of Central and Eastern Europe. Then there are the institutional factors of cultural transfers, such as publishing houses, cultural institutes, literary awards, translations abroad mediated by Romanian vectors, and inclusion in foreign syntheses. Finally, a third level where processes of cultural transfer can be observed is an intertextual one. This is where the influence of Romanian models on Bessarabian writers, their emulation and imitation become visible, especially in the works of writers in the 1960s and 1970s generations. At the same time, it is where the will for differentiation and the edification of a hybrid identity through pastiche and parody may be witnessed, especially in texts written in the 1990s and 2000s". Andreea Mironescu, „Finding Bessarabian Literature on the Maps of Eastern Europe", 22-23.

20. „L'institution littéraire comprend les deux sphères de production (restreinte et élargie), les fonctions sociales de la littérature, les instances de production et de légitimation, le statut de l'écrivain, les conditions de la lecture, le statut du texte et celui de la littérature dont il relève". Gisèle Sapiro, *La sociologie de la littérature,* (Paris: La Découverte, 2014), 26.

21. „the location of literature depends not only on the places where books are written but also on the places where they are classified and given social purpose". Rebecca C. Walkowitz, „The Location of Literature: the Transnational Book and the Migrant Writer", în *Immigrant Fictions: Contemporary Literature in an Age of Globalization*, Vol. 27, No. 4 (The University of Wisconsin Press, 2006), 527.

22. „In ‚Eastern Europe' the post-communist transition to capitalism has been profoundly *destabilising,* not simply because it has involved the tearing down of the discredited communist structures, but because it has compounded and exacerbated the distorted patterns of development that marked the communist era. The dehumanising violence and brutality of the old dispensation has been matched and even intensified by the new, ferociously unbound, neoliberal dispensation, bent on imposing ‚market democracy' through economic shock therapy". WReC, *Combined and Uneven Development* (Liverpool, Liverpool University Press, 2015), 119.

Ioana Bradea, Cecilia Ștefănescu, Cezar-Paul Bădescu)[23]. În acest sens, pluralitatea intrărilor în diverse câmpuri literare/culturale revendică și o ciocnire între abordările tematice, dar și ideologice, redate ficțional de un autor sau altul în funcție de spațiul de origine, și relevanța lor pentru interesele alterității, aici înțelegând un ritm al unei telescopări interne (depășirea unei tradiții literare locale în chiar interiorul câmpului), dar și externe (acomodarea specificităților regionale la alte medii transnaționale, privilegiind un transfer cultural intersistemic, care nu mai folosește traducerea în ipostaza de actant principal, absolutizând-o, ci o asumă, mai degrabă, drept instrument secundar[24]).

Astfel, asimilarea literaturii basarabene de către literatura română se realizează mai întâi pe un fundal de identificare cu aceste modificări structurale și conținutistice internalizate de proza românească milenială, evident cu diferențierile de rigoare, dar și prin exotizare, deoarece inclusiv la nivelul tramei narative există episoade semnificative în ceea ce privește asocierea celor patru prozatori cu un pitoresc sovietic, rusofil, dată fiind profunda dominație URSS-istă asupra spațiului/câmpului literar din interiorul căruia provin aceștia. Cele două alternative de raportare devin cu atât mai importante în procesul de internaționalizare al unor spații fost comuniste din Estul Europei, privitor la gestionarea caracterului comercial al acestor narațiuni. În ceea ce privește fundalul teoretic, în articularea acestor studii de caz, voi avea în vedere felul în care Andrew Baruch Wachtel subliniază că nivelul de marșandizare a romanului (post)comunist din țările din Estul Europei e potențat de capacitatea unui autor de a omogeniza eficient perspectiva estică cu cea vestică, accesând astfel mult mai ușor piața de carte occidentală și interesul centrelor[25]. În baza acestei observații, teoreticianul identifică câteva condiții ale unei astfel de scrieri: interacțiunea directă sau mediată de anumiți factori a personajului-narator cu spațiul vestic, reacția acestuia la cultura capitalistă, care nu trebuie să fie una de respingere, ci de căutare a unei complementarități cu resorturile locale, gestionarea raportului est-vest e realizat întotdeauna prin experiența personală și nu prin senzația de profundă documentare și, în fine, folosirea persoanei I, care să susțină o narațiune profund reflexivă, dacă e posibil, chiar autobiografică[26]. Aceste criterii de selecție sunt internalizate automat și de către semi-periferii, precum România, sub presiunea centrelor, care le repercutează asupra Basarabiei, în cazul de față, după cum vom vedea în cele ce urmează.

În cazul lui Vasile Ernu, cu *Născut în URSS*, deși e respectată condiția utilizării persoanei I, narațiunea ratează schema lui Wachtel prin faptul că uneori abuzează de dimensiunea documentară (există fragmente întregi din cântece sovietice, cărți la modă, poezii închinate figurii lui Lenin) și prezintă un raport dezechilibrat între disjuncțiile dintre ideologia comunistă și cea vestică de tip capitalist, într-o primă instanță lăsând aparența nostalgiei URSS-iste. Interacțiunea cu Occidentul este opacă, fiind secundarizată de preferința pentru recuperarea unei așa-zise memorii comuniste la limita dintre formal și informal, naratorul având de fiecare dată grijă să își imagineze un cititor care să fi împărtășit experiențe identice, instrumentalizând acest raport printr-o tensiune narativă menținută de întrebări

23. „Raportarea la trecut se schimbă în mod esențial în literatură și, *grosso modo*, pentru a simplifica, avem de-a face cu două tendințe evidente: pe de o parte, escamotarea, ignorarea mergînd pînă la negarea trecutului (comunist), în proza tinerilor «mizerabiliști» douămiiști, iar pe de alta, recuperarea trecutului, reîntoarcerea la trecut prin activarea memoriei individuale și/sau colective (în proza unor scriitori din generații mai vechi). În orice caz, cred că dominanta regimului de istoricitate al perioadei 1990-2000 este dată de accentul pe prezent – ceea ce Hartog numește «prezentism» –, cu diverse forme de recuperare a trecutului, și mai puțin pe viitor. Prezentismul este – la noi, în jurul anilor 2000 – nu atît un hedonism consumist, cît expresia unui blocaj în tranziție (de la comunism la democrație și capitalism), a unei crize, a unei deziluzii și dezabuzări postrevoluționare. O criză socială, economică și politică pe care o resimt, poate, cel mai acut tinerii – și asta se vede în proza așa-numită douămiistă (a scriitorilor debutați la începutul anilor 2000)". Adina Dinițoiu, „Proza românească după 1990 – o introducere", *Observator Cultural*, nr. 793, 9 octombrie 2015. https://www.observatorcultural.ro/articol/proza-romaneasca-dupa-1990-o-introducere/.

24. „Sooner or later, I believe, it will turn out to be uneconomical to deal with transfer and translation separately. When, for instance, we maintain in translation theory that under certain circumstances secondary models are more likely to be operating because translated literature occupies a peripheral position (in the literary polysystem) and more often than not peripheries use secondary models, we have already transcended all question of „translation" proper to deal with potentialities of inter-systemic transfer. If we are fond of terminological games, we could then easily say that secondarization is obviously involved with *translational* procedures while, on the other hand, translation often involves secondarization". Itamar Even-Zohar, *Polysystem studies*, *Poetics Today: International Journal for Theory and Analysis of Literature and Communication* 11, nr. 1 (1990): 73.

25. „Finally, their combination of East and West European perspectives makes such works potentially marketable in English, French, and German translation". Andrew Baruch Wachtel, *Remaining Relevant after Communism* (Chicago & London: The University of Chicago Press, 2006), 122.

26. Ibid., 123.

retorice din categoria „mai ții minte?", recurente în capitolele care țin mai degrabă de o intimitate sovietică. Conform observațiilor lui Eric Hayot pe marginea scrierilor cu caracter autobiografic, agentul de transformare nu este atât traducerea cât ficțiunea, care autorizează persoana în ipostaza protagonistului, migrația fiind una internă, de la colectiv spre individual, mediată prin scris[27]. Totuși, chiar dacă romanul lui Ernu ar media prin scris explorarea unor experiențe personale din perioada de dominație URSS, efectul este de fapt acela de a circumscrie spiritul unei anumite comunități, din care naratorul făcea parte și cu care împărtășea un imaginar comun.

„Inadecvarea" lui Vasile Ernu la un mediu literar occidental poate fi astfel observată nu doar ținând cont de faptul că a fost tradus doar în Spania și Italia, în ceea ce privește arealul vestic, ci și analizând comparativ în ce direcție converge interesul acordat de cititorii occidentali/estici romanului *Născut în URSS*. În articolul meu anterior, observam, citind o cronică în italiană semnată de Mario Bonnano, faptul că lectura romanului lui Ernu nu e recuperată în câmpul literar occidental pentru capacitatea ei de a se sincroniza cu tendințele vestice, ci pentru că, profitând de ultragierea reclamei capitaliste, reușește să defetișizeze experiența comunistă, turnată de către Occident asupra Europei de Est ca un simptom care demonizează acest segment de istorie recentă, pe fondul întârzierii Războiului Rece[28], experiența lecturii acestui roman pentru un occidental rămânând tot una exotizantă. Într-un mod diferit este livrată receptarea lui Ernu în Est, într-o țară precum Polonia, unde Bernadetta Darska identifică liniile directoare, care cadrează transformările politice din Basarabia redate prin filtrul amintirii, recunoscând meritele romanului, în ceea ce privește conservarea unei memorii colective, care poate funcționa ca nostalgie atât pentru cei care au avut experiența comunismului, dar și pentru cei care o trăiesc printr-un registru cvasi ficțional[29].

Prezența/receptarea prolifică a romanului în România, cu poziționări pozitive[30] și negative[31] deopotrivă, este dată tocmai de caracterul său mnemonic, prin care circumscrie toate clișeele imaginarului sovietic (locuirea la comun, exaltarea venită cu prima pereche de blugi, lecturile copilăriei, precum *Buratino*, consumul de alcool, propaganda etc.) și să le poziționeze sub semnul (pseudo)nostalgiei comuniste[32], denunțate subversiv prin ironie și prin căutarea unei sinonimii între reclama sovietică și reclama capitalistă emergentă. Dintr-un unghi de percepție sociologic, nostalgia comunistă așa cum o prezintă Vasile Ernu, dar și alți autori înscriși în aceeași paradigmă, implică, în fapt, un simptom al inadaptării Estului la tranziție[33], dar și al crizei prezentului capitalist, după cum arată și Florin Poenaru: „Chiar dacă uneori

27. „Here the *fiction* (rather than the act of translation) is the agent of transformation, and the movement it authorizes between person and protagonist, experience and language is an allegory of the movement of the ethnic subject him- or herself". Eric Hayot, „Immigrant Fictions: Unfailling Mediation in *Dictée* and B*ecoming Madame Mao*", *Immigrant Fictions: Contemporary Literature in an Age of Globalization* 27, nr. 4 (Madison WI: The University of Wisconsin Press, 2006), 603.

28. Vîrban, „Literatura basarabeană", 10.

29. Bernadetta Darska, „*Urodzony w ZSR*R Vasile Ernu: pamięć epoki", *ONET Kultura*, 19 ianuarie 2015. https://kultura.onet.pl/ksiazki/urodzony-w-zsrr-vasile-ernu-pamiec-epoki-recenzja/nb5m30m.

30. „Nu e nostalgic, nici furios. la comunismul cu părțile lui bune și rele. În *Născut in URSS*, cartea sa recent apărută la Editura Polirom, Vasile Ernu încearcă să facă o monografie a Rusiei sovietice: URSS ân locuințele comune și în băutură, în filme și dans, în «tualete» și sexualitate. Uneori, teoretic, de cele mai multe ori savuros, Vasile Ernu riscă să fie luat mult prea în serios, când el de fapt este hiperironic". Elena Vlădăreanu în *Evenimentul Zilei*, 9 iulie 2006 – fragmente disponibile pe blogul personal al lui Vasile Ernu într-o postare din 12 iulie 2017, care colectează mai multe decupaje de cronici/recenzii despre romanul *Născut în URSS*: https://www.ernu.ro/presa/minirecenzii-la-nascut-in-urss/.

31. „Prin urmare, ipocrizia cărții lui Vasile Ernu constă în infantilizarea ideologiei, tocmai pentru a o putea afirma în relieful textului. În plus, ambiguitatea poziției sale rezidă în tocmai obiectul pe care îl constituie această carte: deși autorul se declară făţiș împotriva legilor pieței, volumul *Născut în URSS* a fost scris și gândit ca un succes editorial, ca un produs de piață, cu un *site* autonom. Întreaga carte conține, de altfel, o colecție de produse vandabile, de «export» (nu numai în sens teritorial, ci și temporal) ale comunismului. «Legile pieței» sunt cele care decid ce rămâne și ce nu în narațiunea lui Ernu, ce poate fi vândut cititorului de azi și ce nu. Prin urmare, din punct de vedere politic, mesajul lui Vasile Ernu nu poate fi decât unul hibrid". Alex Goldiș în *Steaua*, nr. 9, septembrie 2006 – fragmente disponibile pe blogul personal al lui Vasile Ernu într-o postare din 12 iulie 2017, care colectează mia multe decupaje de cronici/recenzii despre romanul *Născut în URSS*: https://www.ernu.ro/presa/minirecenzii-la-nascut-in-urss/.

32. „Singura formă de a-mi vizita țara este legată de memorie". Ernu, *Născut în URSS*, 10.

33. „Nostalgia a fost considerată atât un semn al eșecului de adaptare la prezent, cât și cauza principală a acestui eșec: esticii păreau mereu a tânji după avantajele din trecut, după viața colectivistă comunistă, fiind astfel incapabili să se adapteze noilor stringențe individualiste, capitaliste și de piață din prezent". Florin Poenaru, *Locuri comune: clasă, anticomunism, stânga* (Cluj-Napoca, Tact, 2017), 192.

discursul nostalgic mobilizează imagini mitologizante ale trecutului, ținta sa este prezentul (și viitorul)"[34].

De fapt, ceea ce face Ernu e asemănător, dar, în același timp, pe dos față de opțiunea autorilor *romanului obsedantului deceniu*. Dacă aceștia din urmă aruncau ancora în perioada anilor '50, de represiune maladivă a regimului comunist, tocmai pentru a denunța criza economică și urgențele anilor '80, autorul basarabean, aparent glorificând aspectele unei copilării sovietice idilizate, folosește acest motor pentru a blama emergența capitalismului, care folosește aceleași forme discursive pentru a manipula masele[35], schimbând doar obiectul represiunii: „Dacă lumea în care am trăit era axată pe *represiune politică*, lumea în care am intrat e bazată pe *represiune economică*. Sunt două fețe ale aceleiași monede. Ambele sunt forme de represiune și de control"[36]. Din acest motiv, când Mihai Iovănel afirmă că receptarea și respingerea romanului sunt două operații care să fie atribuite atât stângii, cât și dreptei contemporane[37], e îndreptățit, deoarece Ernu lasă de fiecare dată această suspensie a poziționării sale ideologice, cea mai la îndemână fiind aceea procomunistă, dar care devine redundantă de la un punct încolo, deoarece o hiperexpune, aproape până la deconstrucție, în subsidiar transmițând că textul își recuperează relevanța prin memoria colectivă a unei comunități: „Or, ceea ce cartea lui Vasile Ernu scoate la lumină este tocmai indistincția, în interiorul regimului comunist, dintre spațiul public și cel privat al ideologiei"[38].

Staționând în opțiunea de „insolitare a cititorului"[39], cum o numește Andrei Bodiu în prefața volumului, Iulian Ciocan, cu romanul *Înainte să moară Brejnev*, adoptă o rețetă similară cu al lui Ernu, care constă tocmai în umanizarea perioadei comuniste, concentrându-se pe dramele spațiului privat, unde oamenii „sovietici" au probleme similare cu ale celor non-sovietici, acest lucru neînsemnând că toate urgențele personajelor nu sunt de cele mai multe ori rezultatul discursului oficial abrupt, care promite multe, dar, în esență, nu rezolvă nimic, iar în acest punct cred că proza lui Ciocan se diferențiază de a lui Ernu, pentru că, deși la dimensiuni reduse, textul lui Ciocan păstrează un soi de demonism, care planează deasupra dominației sovietice din Chișinău: „Ceea ce caută autorul este să descopere așa-zisa viață normală din epoca sovietică a Moldovei. Așa-zisă, pentru că personajele prozatorului se mișcă într-un teritoriu minat de propagandă, de sărăcie lucie, de o lipsă totală de orizont"[40]. Aproprierea romanului lui Ciocan de către spațiul românesc se face o dată prin exotizare, întrucât acest tip de proză „brejnevistă" e citită de critica autohtonă de întâmpinare drept o formă de clarificare a identității lor fracturate între reminiscențele rusești și nevoia de asociere cu România[41]. Pe de altă parte, există și o notă de identificare, pe fondul unei regii mimetice față de proza românească „a blocului care-i include, printre alții, pe Petru Cimpoeșu sau pe Dan Lungu"[42], fapt ce transparentizează nu doar un imaginar istoric comun, ci și nevoia de validare a moldovenilor de către români. Emiliei Apostoae, „baba comunistă", îi poate corespunde spre exemplu veteranul pensionat Polikarp Feofanovici, ultragiat de zorii tranziției, menită să îi submineze autoritatea în fața pionierilor, care îl bombardează cu roșii sau îl ridiculizează, acesta încercând de mai multe ori să convingă oficialitățile de emergența și de pericolul morbului capitalist. Este circumscrisă aici și tema interstițiului dintre lumi (est/vest, trecut/prezent), destul de frecventă în romanele memoriei din proza românească milenială:

34. Ibid., 193.
35. „Suspendarea programatică a credibilității, cel mai important mecanism al cărții lui Vasile Ernu, devine un instrument al deconstrucției logicii capitalismului în numele lumii pierdute. Vocea inocentă a unui tânăr învățăcel într-ale comunismului, pe care Ernu o imită perfect, devine instrumentul principal al deconstrucției lumii noi în numele celei vechi". Alex Goldiș, „Traumă și memorie în literatura română postdecembristă" în *Enciclopedia imaginariilor din România*, vol. I (Iași: Polirom, 2020), 387.
36. Vasile Ernu, Născut în URSS, 243.
37. Iovănel, *Istoria literaturii române contemporane: 1990-2020*, 44.
38. Alex Cistelecan în *Revista Vatra*, nr. 10, noiembrie 2006 – fragmente disponibile pe blogul personal al lui Vasile Ernu într-o postare din 12 iulie 2017, care colectează mia multe decupaje de cronici/recenzii despre romanul *Născut în URSS*: https://www.ernu.ro/presa/minirecenzii-la-nascut-in-urss/.
39. Andrei Bodiu, în „Chișinău by night" – prefața la romanul lui Iulian Ciocan, Înainte să moară Brejnev (Iași: Polirom, 2007), 6.
40. Ibid., 6-7.
41. „Scriitorii români din Basarabia au învățat, cred, cel mai bune lecția devalorizării contradicției. După problemele identitare și cele axiologice, autorii de dincolo de Prut s-au trezit că n-au încotro și trebuie să decidă cum fructifică identitățile lor de nișă. O primă opțiune s-a observat în literatura sindromului Brejnev, adică a restabilirii unei istorii avându-l în prim plan pe homo sovieticus. Cea de-a doua s-a îndreptat spre literatura postsovietică, scanând tranziția unei lumi damnate". Marius Miheț, „La indigo", *România Literară*, nr. 40-41, 2 octombrie 2015, 10.
42. Andrei Bodiu, „Chișinău by night", 9.

„Nu înțelegeți nimic, așa-i? Când ați ieșit ultima dată din cabinet? Încerc să vă explic că în fiecare zi sute, mii de pionieri și comsomoliști ofensează veteranii. Se întâmplă ceva grav cu generația tânără. E impertinentă, leneșă, fără idealuri. Nu știți că toți adolescenții ascultă muzică occidentală? Care dintre ei îl citește pe Marx sau Lenin în timpul liber? La vremea mea, pentru un asemenea comportament înfundai pușcăria!"[43]

Revenind la schema lui Wachtel, modelul Ciocan și modelul Lungu nu sunt întocmai identice. Dacă în *Sînt o babă comunistă!* structura dialogică dintre Emilia Apostoae și fiica sa rezolvă narativ tensiunea dintre comunism și capitalism tocmai prin minimalismul povestirii și prin caracterul ludic al discursului nostalgic al Emiliei, taxat de Alice, respectând acel echilibru dintre perspective tocmai prin opțiunea eficientă pentru disputele transgenerаționale, de altfel axiomatice, în afara oricărei discuții despre comunism sau capitalism, în romanul lui Ciocan lucrurile sunt ceva mai nuanțate. *Înainte să moară Brejnev* este un roman polifonic, din punct de vedere narativ, unde, pe de-o parte, nu e respectată condiția persoanei I, tensiunile interioare ale personajelor fiind redate prin stilul indirect liber, iar, pe de altă parte, erupe o instabilitate puternică între est și vest, din cauza visceralității taberelor, de fiecare dată existând predilecția pentru demonizarea comunismului sau a capitalismului, dinamică deasupra căreia planează fragmente disparate din discursurilor oficialităților perioadei brejneviste, receptarea lui în Vest fiind accidentată de asimilarea în umbra lui Dan Lungu. Totuși, dacă ne referim la receptarea în Est a acestui roman de debut, mai precis în Cehia, reproșurile care revin romanului sunt acelea legate de caracterul său „prea" vestic[44], de unde putem specula din nou pe marginea unei prospectări disjuncte a instrumentării politicului și socialului, între Vest și Est. Unde Ernu era preferat pentru încercarea de a unifica o comunitate în descendența memoriei comuniste, Iulian Ciocan e amendat tocmai pentru fragmentarismul acestor poziționări la nivel narativ.

Liliana Corobca, cu romanul *Kinderland*, imaginează deopotrivă un univers social, dar marcat de urgențe ale contemporaneității, precum migrația. Tematica s-ar fi bucurat în mod evident de popularitate în România, având în vedere magnitudinea valurilor de migrație dinspre spațiul autohton înspre Occident, apogeul fiind atins în anii 2006-2007. E previzibil astfel efectul unei povestiri cu o fetiță în vârstă de 12 ani, nevoită să se maturizeze precoce, din cauza absenței părinților plecați să strângă „bani lungi", unde lectura nu putea fi decât una empatică și de identificare și, în același timp, de invitație la conștientizare: „Numai eu fac curățenie în casa asta, mătur, spăl podelele în patru labe, lucrez până scot limba, în loc să mă joc și eu, să mă uit la televizor ori să citesc ceva recomandabil pentru oamenii de 12 ani!"[45]. Mai mult decât atât, e de reținut faptul că, la un an distanță (2014), Dan Lungu publică romanul *Fetița care se juca de-a Dumnezeu*, scriitură care explorează același inventar tematic – al copilăriilor „furate", din cauza părinților emigranți, dar vertebrează și un discurs despre cum occidentalii exotizează mediile central- și est-europene până la barbarizarea lor[46]. La Corobca, aceste aspecte sunt transmise subversiv prin observațiile Cristinei privind obiectele și hainele *second hand*, pe care mama le primește de la familiile italiene și le aduce ca obiecte de lux acasă. De asemenea, dincolo de tema migrației, succesul Lilianei Corobca în România e vertebrat și de asocierea ei cu figura lui Cărtărescu, datorită episoadelor care descriu ritualurile copiilor din *Kinderland* și pe care critica de întâmpinare le aseamănă cu atmosfera din *Mendebilul*: „Alisa, «vrăjitoarea», nu e altceva decât o colportoare de legende *ready made*, de mistere de-o zi, așa cum era la Mircea Cărtărescu, Mendebilul"[47].

În cazul Tatianei Țîbuleac, autoarea utilizează dimensiunea politică și socială pentru a marca fundalul Chișinăului sovietic și al perestroikăi doar ca un pretext, menit să acutizeze vulnerabilitățile și insuficiențele protagonistei, Lastocika, dar și ale comunității femeilor alături de care trăiește, fiecare posedând propriile urgențe, creând mai degrabă un discurs personal și empatic. *Grădina de sticlă* aș spune că se scrie, mai degrabă, prin explozia individualismului specific autoficțiunilor, dar care, reține și un versant social, după

43. Iulian Ciocan, Înainte să moară Brejnev, 124.

44. Ondřej Horák, „Brežněv už to má spočítané", în *Kultura*, 13 iulie 2009. https://www.lidovky.cz/orientace/kultura/breznev-uz-to-ma-spocitane.A090712_220336_ln_kultura_jk.

45. Liliana Corobca, Kinderland (București, Cartea Românească, 2013), 35.

46. „Fetița care se juca de-a Dumnezeu este, în schimb, un foarte puternic roman social, bine documentat și interesant prin problematica în sine, prin faptul că reconstituie în literatură fenomenul emigrației românești (cu toate implicațiile sale asupra familiilor rămase acasă), în căutare de locuri de muncă și câștig de bani, la începutul anilor '90. O amplă imagine a României acelor ani, văzută din exterior, de către cei plecați la munca de jos în Italia și Spania, dar și de către occidentalii înșiși, care apelează la forța de muncă românească ieftină, cu convingerea că România este o țară barbară și necivilizată". Adina Dinițoiu, *Evoluția și direcțiile prozei românești după 1990* (București: Muzeul Literaturii Române, 2013), 108.

47. Cosmin Ciotloș, „O surpriză", *România Literară*, nr. 36, 6 septembrie 2013, 7.

cum spuneam. Importante la autoarea basarabeancă nu sunt neapărat efectele dominației sovietice sau ale perestroikăi, ci figurile feminine marginalizate într-un univers mizer, pe care, deși pare că ele îl guvernează, îl descoperim manipulat de o umbră a masculinității patriarhale mai mult sau mai puțin prezentă[48]: spre exemplu, fratele Tamarei își exploatează sora, nevoită la rândul ei să perpetueze acest registru relațional și cu Lastocika, obligând-o să adune sticle, pe care ulterior să le vândă pentru a strânge bani. Protagonista e de asemenea rezultatul unui conglomerat de abuzuri: arsurile de țigară operate drept „corecție" de Rodion Eduardovici la orfelinat, violul, exploatarea, înstrăinarea, avansurile profesorului de sport, precum și căsnicia marcată de nașterea unui copil cu deficiențe locomotorii. Surocika – femeia cu dizabilități, Ekaterina – prostituata de lux, Tonea – lesbiana marginalizată și neînțeleasă de nimeni în afară de Lastocika, toate sunt doar câteva instanțe actanțiale prin intermediul cărora Tatiana Țîbuleac reușește să exhibe elementul intim și să-și șocheze cititorul, ceva din proza lui Adrian Schiop sau a Ioanei Bradea, dar mult mai „cuminte" la nivel discursiv, aspect ce nu viciază evident impactul suscitat de lectura acestui roman. Ceea ce ar mai putea accentua receptarea favorabilă a acestui volum în câmpul literar al României cred că este tripla fractură între limba română, limba moldovenească și limba rusă de la nivelul tramei narative. Lastocika relatează modul în care proveniența ei din Chișinăul sovietic o exotizează odată cu venirea în România, în fața colegelor de serviciu, acestea mimând falsa politețe prin declararea dorinței de a învăța limba rusă. E circumscrisă astfel fetișizarea influenței rusești asupra basarabenilor de către români, configurată cel mai adesea sub semnul artificialității.

Ceea ce o individualizează pe scriitoarea din Republica Moldova este, cum spuneam și în alte dăți, „alinierea textelor acesteia la normativele literaturii franceze contemporane ghidate de o scriitură curativă, așezată sub cupola a ceea ce Alexandre Gefen numește «l'éthique du *care*», deci o apropriere conștientă sau nu a modelului literar francez"[49]. Totuși, deși asemănarea personajului principal cu personaje dickensiene, precum Oliver Twist, cum punctează și Mihai Iovănel[50], care „ocupă poziții centrale în imaginarul literaturii victoriene, din interiorul căreia se revendică o bună parte din canonul anglofon"[51], e avantajoasă, traducătorul german Wirthenshon[52] vorbește despre insuficiența acestei scrieri. El amendează instrumentarea artificială, forțată a raportului trecut-prezent, în ceea ce privește devenirea protagonistei, în subsidiar putând să glisăm pe baza ideii că Tatiana Țîbuleac importă niște modele occidentale, facilitată fiind și de postura sa de scriitoare emigrantă în Franța[53], dar nu fără să rețină și unele asperități rezultate pe baza formației sale balcanice.

Astfel, condițiile de comercializare spre centre vestice propuse de Wachtel se mulează cel mai bine în cazul Lilianei Corobca și al Tatianei Țîbuleac. Echilibrul dintre Vest și Est la Corobca e regizat tocmai prin faptul că protagonista, Cristina, amendează ambele spații, din cauza cărora ea și frații ei sunt nevoiți să crească în absența părinților emigranți: mama în Italia, tatăl în Siberia. La Tatiana Țîbuleac, este necesară o adaptare a schemei lui Watchel, deoarece, pentru Lastocika, centrul nu trebuie căutat în Occident, ci în România, care exercită o hegemonie aproximativă asupra Basarabiei la nivel narativ, personajul principal resimțind acest aspect mai ales în momentul mutării la București. În ceea ce privește receptarea, ea este semnificativă mai degrabă în mediile vestice decât în cele estice, de unde și o oarecare autonomie a celor două autoare față de spațiul românesc, în cazul lui Țîbuleac aceasta producându-se prin naturalizarea ei propriu-zisă la Paris, iar la Corobca prin invitarea susținută a scriitoarei la festivaluri internaționale de carte, situație în care se schimbă raporturile dintre cele două periferii, favorabilă pentru spațiul autohton fiind asimilarea Lilianei Corobca drept autoare românică, iar apoi moldoveancă și nu invers.

Concluzii

În concluzie, văd necesară o sinteză asupra modului în care se conturează raportul interperiferic între

48. „Lumea femeilor de care aminteam la început se regăsește în *Grădina de sticlă*. O întreagă galerie de personaje ce exprimă multietnicitatea și chipurile atât de paradoxale ale feminității. Căci romanul este întâi de toate, unul al feminității. Ele, femeile, fixează adevăratul personaj, unul colectiv, cu destine asemănătoare, trăind bovaric istoria convulsivă a Moldovei din ultimele decenii". Marius Miheț, „O prozatoare, două cărți", *România Literară*, nr. 40, 7 septembrie 2018, 12.

49. Vîrban, „Literatura basarabeană", 6.

50. Iovănel, *Istoria literaturii române contemporane (1990-2020)*, 313.

51. Vîrban, „Literatura basarabeană", 9.

52. Andreas Wirthenson, „Der Garten aus Glas von Tatiana Țîbuleac", *WDR online*, 16 iunie 2023. https://www1.wdr.de/kultur/buecher/tibuleac-der-garten-aus-glas-102.html.

53. Mads Rosendahl Thomsen, *Mapping World Literature* (New York, Continuum, 2008), 62.

România și Republica Moldova, privind dominația spațiului autohton asupra Basarabiei, discuție pe care o să o redau pe două niveluri, respectiv: 1. receptarea autorilor basarabeni (Vasile Ernu, Iulian Ciocan, Liliana Corobca, Tatiana Țîbuleac) în România și 2. receptarea transnațională.

După cum spuneam, receptarea în spațiul autohton e condiționată de modelul transferului cultural postnațional atribuit de Mironescu perioadei de după 1989/1991 și girat de nevoia Basarabiei de a se alinia câmpului literar românesc. Este atins, pe de-o parte, un palier sociologic, circumscris prin relația acestor scriitori cu instituțiile culturale și literare ale mediului autohton (bursele de studiu și de creație, lansări de carte, publicarea volumelor la edituri din România, interviuri, premii, cronici/recenzii, rolul ICR-ului). Pe de altă parte, există un versant intraliterar centrat pe aproprierea modelului literar românesc la nivelul prozei basarabene scrise după 2000, confecționând un dialog de tipul identificare-exotizare, fundamentat într-o primă instanță pe direcția romanelor memoriei sau, dimpotrivă, pe a narațiunilor „prezenteiste" – specificități ale prozei românești mileniale. De asemenea, această discuție este interesată și de o privire asupra ideologiei structurilor narative preferate, unele dintre ele fiind mai exportabile decât altele. Cum am arătat anterior, eligibilitatea pentru transferul acestor texte în mediile transnaționale, dincolo de poziționarea lor față de cartografierea memoriei, migrației etc., e atinsă de respectarea unei scheme identificate de Wacthel, unde axul central este dat de modul în care este rezolvată narativ tensiunea dintre est și vest în baza unei experiențe personale a personajului-narator.

De aceea, asperitățile documentariste și aparent procomuniste ale lui Vasile Ernu, precum și polifonia narativă instrumentalizată de Iulian Ciocan și alternată cu discursurile oficialităților din perioada brejnevistă de la nivelul scriiturii, le anulează dimensiunea comercială, ludică, care câștigă teren în cazul lui Dan Lungu. Receptarea occidentală precară a lui Ernu (Spania și Italia) e simptomatică, una dintre cauze fiind evident și dezbaterile autohtone aprinse în jurul romanului, care au mediat într-o etapă preliminară o poziționare simpatizantă a autorului față de fostul regim, de unde și receptarea ceva mai ospitalieră a acestuia în Est (Polonia). Caracterul comercial al prozei lui Iulian Ciocan este redundant, dovada fiind faptul că nu se bucură de receptare occidentală deloc, în ceea ce privește romanul de debut, fiind umbrit de figura lui Dan Lungu, în timp ce, în Cehia, e atașat figurii lui Norman Manea și criticat pentru o poziționare mult „prea" vestică la nivel narativ[54]. În cazul Tatianei Țîbuleac și al Lilianei Corobca, desprinderea de mediul autohton e dată tocmai de respectarea schemei lui Wacthel și de echilibrarea transparentă dintre cele două direcții ideologice (comunism și democrația de tip capitalist), ceva mai opacă la Ernu și Ciocan. Din acest punct de vedere, cele două autoare sunt ospitalier primite, în termeni de receptare, în Occident (Franța, Germania, Anglia, Italia), traducerile romanelor în discuție neezitând să apară și în țările din fostul bloc comunist (Cehia, Polonia, Albania, Bulgaria).

Bibliography

Bâlici, Mihnea. "World-Literature and the Bessarabian Literary System. Combined and Uneven Development in the Semiperiphery". *Metacritic Journal for Comparative Studies and Theory* 8, no. 1 (2022): 84-104.

Braga, Corin, ed. *Enciclopedia imaginariilor din România*, vol. I [Encyclopedia of Romanian Imaginaries]. Iași: Polirom, 2020.

Ciocan, Iulian. *Înainte să moară Brejnev* [Before Brezhnev Died]. Iași: Polirom, 2007.

Cistelecan, Alex. "Vasile Ernu, lider al luptei anticomuniste din apartamentul său" [Vasile Ernu, leader of the anticommunist fight in his own apartment]. *Vatra*, no. 10, November 2006.

Corobca, Liliana. *Kinderland*. Bucharest: Cartea Românească, 2013.

Darska, Bernadetta. "*Urodzony w ZSRR* Vasile Ernu: pamięć epoki [RECENZJA]" [Born in USSR Vasile Ernu: The Memory of an Era]. *ONET Kultura*, January 19, 2015. https://kultura.onet.pl/ksiazki/urodzony-w-zsrr-vasile-ernu-pamiec-epoki-recenzja/nb5m30m.

Dinițoiu, Adina. *Evoluția și direcțiile prozei românești după 1990* [The Evolution and Directions of Romanian Prose after 1990]. Bucharest: Muzeul Literaturii Române, 2013.

Dinițoiu, Adina. "Proza românească după 1990 – o introducere" [Romanian Prose after 1990 – An introduction]. *Observator Cultural*, no. 793, October 9, 2015. https://www.observatorcultural.ro/articol/proza-romaneasca-dupa-1990-o-introducere/.

Ernu, Vasile. *Născut în URSS*, ediția a V-a [Born in the USSR]. Iași: Polirom, 2020.

Ernu, Vasile. "MiniRecenzii la Născut în URSS." *ernu.ro*, July 12, 2017. https://www.ernu.ro/presa/minirecenzii-la-nascut-in-urss/.

Even-Zohar, Itamar. "Polysystem studies." *Poetics Today (International Journal for Theory and Analysis of Literature and Communication)* 11, no. 1 (1990).

54. Ondřej Horák, „Brežněv už to má spočítané".

Goldiș, Alex. "Copilăria bate ideologia" [Childhood Beats Ideology]. *Steaua*, no. 9, September 2006.
Goldiș, Alex. "Traumă și memorie în literatura română postdecembristă" [Trauma and Memory in Post-Decembrist Romanian Literature]. In *Enciclopedia imaginariilor din România*, vol. I Encyclopedia Of Romanian imaginaries], edited by Corin Braga, 377-392. Iași: Polirom, 2020.
Goldiș, Alex. "Influențe și confluențe în literatura română contemporană (VI)" [Influences and Confluences in Contemporary Romanian Literature]. *Vatra*, no. 10-11 (2022): 58-67. https://revistavatra.org/2023/01/05/influente-si-confluente-in-literatura-romana-contemporana-vi/.
Hayot, Eric. "Immigrant Fictions: Unfailling Mediation in *Dictée* and Be*coming Madame Mao*." In *Immigrant Fictions: Contemporary Literature in an Age of Globalization* 27, no. 4. Madison WI: The University of Wisconsin Press, 2006.
Horák, Ondřej. "Brežněv už to má spočítané" [Brezhenv already has it figured out]. *Lidovky.cz*, September 13, 2009. https://www.lidovky.cz/orientace/kultura/breznev-uz-to-ma-spocitane.A090712_220336_ln_kultura_jk.
Iovănel, Mihai. *Istoria literaturii române contemporane: 1990-2020* [The History of Contemporary Romanian Literature: 1990-2020]. Iași: Polirom, 2021.
Lupașcu, Emanuel. "Asynchronous Instantaneity. The Posthuman Turn in the Romanian Literary System." *Metacritic Journal for Comparative Studies and Theory* 9, no. 1 (2023): 144-170.
Miheț, Marius. "La indigo" [The Indigo]. *România Literară*, no. 40-41, October 2, 2015.
Miheț, Marius. "O prozatoare, două cărți" [A Writer, Two Books]. *România Literară*, no. 40, September 7, 2018.
Mironescu, Andreea. "Finding Bessarabian Literature on the Maps of Eastern Europe. Notes on a Case of Triangular Cultural Transfer". *Transilvania*, no. 12 (2016): 19-24.
Poenaru, Florin. *Locuri comune: clasă, anticomunism, stânga* [Common places: class, anti-communism, left]. Cluj-Napoca: Tact, 2017.
Poenaru, Florin. "Between Self-Hatred and Geopolitics: Romania and the Republic of Moldova", *LeftEast*, February 24, 2017. https://lefteast.org/between-self-hatred-and-geopolitics-romania-and-the-republic-of-moldova/.
Sapiro, Gisèle, and T. Leperlier. "Les agents de la globalisation éditoriale: stratégies de conquête et de resistance." *Réseaux*, no. 226-227 (2021): 1-16. https://www.cairn.info/revue-reseaux-2021-2-page-127.htm.
Terian, Andrei. *Critica de export. Teorii, contexte, ideologii* [Export Criticism: Theories, Contexts, Ideologies]. Bucharest: Editura Muzeul Literaturii, 2013.
Terian, Andrei. "Cultural Triangulation in Romanian Travelogues to China under Communism." *World Literature Studies* 2, no. 11 (2019): 16-30.
Thomsen, Mads Rosendhal. *Mapping World Literature*. New York: Continuum International Publishing Group, 2008.
Tötösy de Zepetnek, Steven. *Comparative Literature: Theory, Method, Application*. Amsterdam & Atlanta: Rodopi, 2011.
Țîbuleac, Tatiana. *Grădina de sticlă*, ediția a V-a [The Glass Garden]. Bucharest: Cartier Popular, 2022.
Ung, Snejana. "The challenges of writing a national literary history in the era of transnationalism: insights from a peripheral literary space." *Transilvania*, no. 7-8 (2021): 14-21.
Vîrban, Iulia-Maria. "De la marginal la central: cartografii ale exportului în proza Tatianei Țîbuleac" [From Marginal to Central: Cartographies of Export in Tatiana Tibuleac's Prose]. *Transilvania*, no. 5-6 (2023): 118-124.
Vîrban, Iulia-Maria. "Literatura basarabeană – o negociere între Vest și Est: exportul prozatorilor moldoveni și dubla periferie" [Bessarabian Literature Between the West and the East: The Export of Moldovan Prose Writers and the Double Periphery]. *Transilvania*, no 3 (2024): 1-13.
Vlădăreanu, Elena. "Scriitorul saptamanii: Comunismul cu bune si rele" [The Writer of the Month: Communism with Lights and Shadows]. *Evenimentul Zilei*, July 9, 2006.
Wachtel, Andrew Baruch. *Remaining Relevant after Communism*. Chicago & London: The University of Chicago Press, 2006.
Walkowitz, Rebecca L. "The Location of Literature: The Transnational Book and the Migrant Writer". In *Immigrant Fictions: Contemporary Literature in an Age of Globalization* 27, no. 4. Madison WI: The University of Wisconsin Press, 2006.
Walkowitz, Rebecca L., ed. *Immigrant Fictions: Contemporary Literature in an Age of Globalization* 27, no. 4. Madison WI: The University of Wisconsin Press, 2006.
Wirthenshon, Andreas. "Der Garten aus Glas von Tatiana Țîbuleac" [The Glass Garden by Tatiana Țîbuleac]. *WDR online*, June 16, 2023. https://www1.wdr.de/kultur/buecher/tibuleac-der-garten-aus-glas-102.html.
WReC. *Combined and Uneven Development: Towards a New Theory of World Literature*. Liverpool: Liverpool University Press, 2015.